

Constantin Brâncoveanu în câteva portrete votive în biserici din nordul Olteniei

Vasile Marinoiu

Cuvinte cheie: *Constantin Brâncoveanu, portrete votive, pictori, Mănăstirea Horezu, biserica Baia de Aramă, biserica Vădeni - Târgu Jiu, mănăstirea Polovragi.*

Key words: *Constantin Brâncoveanu, votive portraits, the painters, Horezu Monastery, church from Baia de Aramă, church from Vădeni Târgu Jiu, Polovragi Monastery.*

Abstract

The personality of the Ruler C-tin Brâncoveanu (1688 -1714) was evidenced in the painting of some votive portraits inside some historic monuments from the north side of Oltenia.

Besides the most known portraits from Horezu Monastery (where he appears with his entire family) others were discovered. They were all less known than the first ones. From example are the portraits painted at the „Sf. Voievozi” Church from Baia de Aramă (the Ruler together with his wife, Maria) from 1699 – 1703, „Adormirea Maicii Domnului” Monastery from Polovragi (1702 – 1711) where the painters from the Horezu Arts School painted the Ruler with his Lady and their four sons.

In „Adormirea Maicii Domnului” Church from Vădeni, Tg-Jiu the Ruler is painted alone by the painters of Horezu Arts School (1731 -1732).

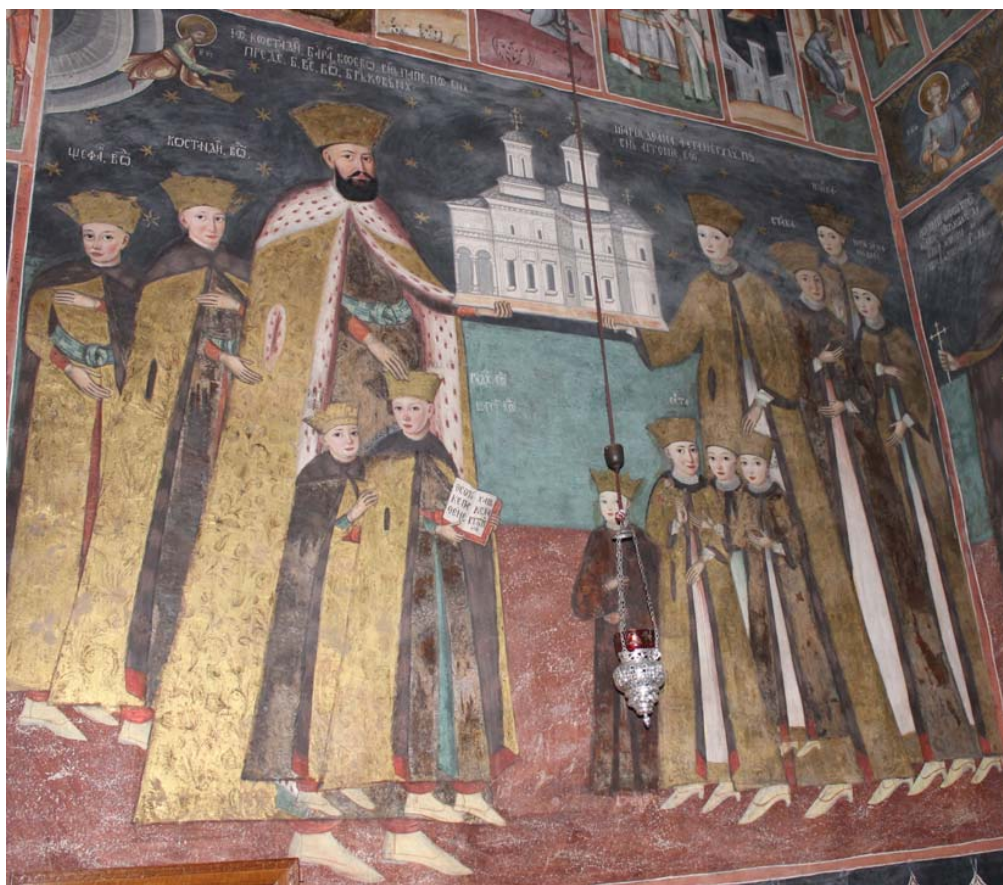
All these votive portraits remain in the visual memory of the Romanian people, along with the paintings from his creations.

La 15 august 2014 s –au împlinit 300 de ani de la martiriul „ **creștinului și luminatului domn** ” al Țării Românești, Constantin Basarab Brâncoveanu voievod (1688 -1714).

Alături de binecunoscutul tablou votiv din biserica mare a mănăstirii Hurezi, construită între anii 1690 – 1694 (când la 30 septembrie pictorii Constantinos Ioan, Andrei, Stan, Neagoe și Ichim terminau de zugrăvit biserica și imortalizau în pronaos chipurile familiei Brâncoveanu ca și pe cele ale familiei Cantacuzino), biserica fiind aleasă de domnitor ca necropolă a familiei sale, în memoria vizuală a gorjenilor s-au păstrat alte trei portrete votive ale domnitorului (mai puțin cunoscute), în frescele pictate ale bisericilor „Sfinții Voievozi” a

mănăstirii din Baia de Aramă (județul Mehedinți, în imediata apropiere a județului Gorj), „Adormirea Maicii Domnului” a mănăstirii Polovragi și a bisericii cu același hram, din Vădeni (din anul 1962 satul respectiv a intrând în componența municipiului Târgu Jiu).

Dintre acestea, primele două portrete ale voievodului au fost realizate în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu, în anii 1699 – 1703 și respectiv 1702 - 1712, iar cel de la biserica din Vădeni, mult mai târziu, în 1732 -1733, la aproape 20 de ani de la asasinarea domnitorului.

1. *Tabloul votiv reprezentând familia domnitorului Constantin Brâncoveanu pictat în pronaosul mănăstirii Hurezi.*

Biserica mănăstirii din Baia de Aramă a fost construită pe locul uneia mai veche din lemn (atestată la 1672), la îndemnul domnitorului, care în drumul său de la Cerneți spre Tismana în 9 -12 iunie 1695, propune marelui ban Cornea Brăiloiu și lui Milco Băiașul (vătafului minerilor din zonă) să construiască din temelii o biserică de zid.

Astfel, pisania pictată în pronaos arată: „Cu vrerea Tatălui și cu îndemnarea Fiului și cu săvârșirea Sfântului Duh au făcut această sf(ân)tă biserică

dumnealui Cornea Brăiloiu vel Ban dimpreună cu dumnealui jupan Milco Băiașul, nepot de frate Poznanu căpitanul, cu toată cheltuiala dumnealor și fiind igumenu chir Vasilie Arhimandrit, în zilele prealuminatului creștin domnu Io Costandin Basarab Voievod. Începutu-s-au a să zidi această sf(ân)tă biserică la maiu 22 leat 7207 (1699) și au săvârșit cu toată podoaba ei la maiu 7 leat 7211 (1703). Eu mâna-mi păcătoasă am zugrăvit biserica Neagoe și Parthenie Ieromonah ot Tismana”. Pentru pictarea bisericii a contribuit și domnitorul cu 300 de taleri, așa cum consemna laconic condica vistieriei pe lunile martie - aprilie 1703 . „... pentru lucrul de la Baia de Aramă”.

2. *Biserica mănăstirii Baia de Aramă.*

3. *Pisania mănăstirii Baia de Aramă.*

Alături de ctitorii principali și familiile acestora, redați în pronaos, pictorii călugări de la Tismana îl immortalizează pe domnitor, alături de doamna Maria, în

naos, având pe cap coroană și fiind îmbrăcat cu o mantie de culoare albastră cu marginile și gulerul de culoare albă, împodobită cu motive florale. Este încins, peste costumul de culoare galbenă, cu un brâu roșu, iar în mâna dreaptă ține o cruce. Doamna Maria are și ea pe cap coroană, fiind îmbrăcată cu o mantie galbenă înflorată și ținând în mâna dreaptă o cruce.

Deasupra capetelor celor doi se află următoarea inscripție în chirilică: „Io Costandin Basarab Brâncoveanu Voievod i gospojda ego Mariia”.

4. *Tabloul votiv al domnitorului Constantin Brâncoveanu și al soției sale de la mănăstirea Baia de Aramă.*

Biserica mănăstirii Polovragi cu hramul „Adormirea Maicii Domnului” a fost construită de către marele logofăt Danciu Pârâianu în 1647 – 1648 (pe locul uneia mai vechi, din 1515), dar rămânând neterminată și chiar părăsită, arhimandritul Ioan, primul egumen al mănăstirii Hurezi, îl roagă și stăruiește pe lângă domnitorul Constantin Brâncoveanu să o răscumpere de la Ierusalim (ea fiind închinată acestui așezământ încă din 1648) și chiar să contribuie la isprăvirea și împodobirea cu pictură a ei, transformând-o în metoh al mănăstirii Hurezi.

5. *Biserica mănăstirii Polovragi*

Pisania pictată în pronaosul bisericii arată că : „ Această sfântă și Dumnezeiască beserică ce întrânsa se prăznuiăște Adormirea prea Sfintei stăpânii noastre Născătoare de Dumnezeu și pururea feciorii Maici, care biserică fostuo-au zidită den temelia ei de jupan Danciu Părăianu marele post(elnic) în zilele luminatului Domn Ioan Mateiu B(asarab) Voevod și n-au apucat a o isprăvi nici a o împodobi și au fost și închinat așa negătită la Sf(ântul) Ierusalim și părinții de acolo până la o vreme o căuta,iar de pre vremi întâmplându-să în țara aceasta multe întâmplări și pustie ani 50, iar când au fost leatu 7198 dăruitau Dumnezeu cu stema țării de domnie pe bunul creștin Ioan Costandin Basarab Brâncoveanu Voevod a fi domn a toată Țara Românească și zidind sfântă mănăstire de la Urezi pre aceale vriemi și fiind năstavnec (egumen) la Urez chir Ioan Arhimandrit carele văzând de pururea această casă așa de tot stricată și părăsită adus-au amente cu

îndemnare și multă rugăciune cătră al său domn și mare ctitor Ion Costandin Voevod și iubitorul de Hristos. Domnu tocmeală au făcut cu preasfințitul patriarhul al Ierusalimului chir Dosotheiu de au dat această părăsită casă pre seama Mării Sale și Măriia Sa o au dat sfintei mănăstiri Urezii metoc, Măria Sa au dat în locul acestei case la Sf. Ierusalim, trei pungi de bani cu care bani sau făcut odăile de la Sf. Gheorghe den București, iar depe dorința acestui părinte Ioan câștigând această părăsită casă așa s-au îndemnat și ca de isnoavă (grabnic) toate le-au ridicat și cu înfrumușetarea zugrăvelei o au împodobit și slomnul aesta a bisericii l-au făcut ca întru pomenire să aibă în veci nesfârșit și cei ce au început și ei ce au cumpărat și cei ce în urmă au isprăvit întru slava lui Dumnezeu și întru pohvala maicii sfinții sale. Și s-au isprăvit la leat 7212 (1703) meseța (luna) septembrie 11 dzile. ... Andrei, Simion, Istrate, Hranit zografus”.

6 Pisania mănăstirii Polovragi

În pronaos alături de principalii ctitori (Danciu Părăianu cu familia, Ioan Arhimandrit, Dosotheu mitropolitul Ungrovlahiei etc.), sunt pictați și domnitorii în timpul cărora s-a construit și apoi s-a împodobit cu pictură: Matei Basarab cu soția sa Elina și Constantin Basarab Brâncoveanu cu soția și cei patru fii.

Portretele au fost executate în anii 1702 - 1703 de o echipă de zugravi de la Hurezi condusă de Constantinos (care pictează mai târziu scena *Acoperământul Maicii Domnului* de pe fațada vestică a bisericii, pe care o datează 7220 (1712) și unde se și semnează *Konst.*), împreună cu Andrei, Simion, Istrate și Hranite Grigore, ultimii amintiți și de pomelnicul de la proscomidie: „*Pomeni Gdi*

(Pomenește Doamne) Andreiu, Simion, Istrate, Hranite zugravii care au făcut: Avg (august) 15 l(eat) 7211 (1703)”.

7. *Pomelnicul pictorilor din proscomidia mănăstirii Polovragi.*

Pe peretele estic al pronaosului, se află pictat în frescă, domnitorul Constantin Brâncoveanu și doamna sa Maria cu costume bogat ornamentate, ținând în mâna dreaptă câte o cruce. Domnitorul are coroană pe cap și este îmbrăcat cu o mantie galbenă îmblănită, ornamentată cu motive florale, având marginile și gulerul alb, ornamentat cu flori roșii.. Este încins cu un brâu roșu peste costumul bleu ciel împodobit cu ornamente florale. Ține la piept, în mâna stângă, macheta bisericii Polovragi (fiind socotit alături de primii ctitori amintiți mai sus, drept al doilea ctitor al mănăstirii), iar în mâna dreaptă o cruce cu trei brațe. Doamna Maria poartă și ea pe cap coroană, fiind îmbrăcată cu o mantie de culoare roșie, neîmblănită, dar ornamentată cu motive florale. Ține și ea în mâna dreaptă o cruce cu două brațe..

Deasupra capetelor celor doi se află următoarea inscripție în chirilică: „Bunul și înțeleptul și mult lăudatul Ioan Costandin B (asarab) B(râncoveanu) Voevod și Doamna sa Mariia”.

8. Portretul votiv al domnitorului Constantin Brâncoveanu și al soției sale Maria din pronaosul mănăstirii Polovragi.

Pe peretele de sud al pronaosului , în imediata apropiere a domnitorului și a soției sale se află pictați cei patru fii, toți cu coroană pe cap , fiind îmbrăcați cu mantii și costume ornamentate cu flori, trei din ei cu cruci în mâna dreaptă. Deasupra sunt următoarele inscripții în chirilică:

„ Și coconii lor Costandin Voevod, Ștefan Voevod, Radu Voevod, Matei Voevod”.

9. Portretele votive ale lui Constantin și Ștefan, fiii domnitorului Constantin Brâncoveanu din pronaosul mănăstirii Polovragi.

10. Portretele votive ale lui Radu și Matei, fii domnitorului Constantin Brâncoveanu, din pronaosul mănăstirii Polovragi.

Pe un pomelnic de lemn, posterior martiriului domnului (ce se mai păstra la mănăstirea Polovragi, la sfârșitul secolului al XIX-lea), era consemnată întreaga familie Brâncoveanu, alături de cea a ctitorului Danciu Pârâianu : „ Ioan Costandin Vod(ă) ,gospojda ego (doamna sa) Mariia, sinovih ego (fiii săi) Costandin Vod(ă), Ștefan Voevod, Radul Vod(ă) Mateiu Voevod, Stanca, Maria, Ilinca, Safta, Ancuța, Bălașa, Smaranda”.

Printre puținele portrete realizate postum în epoca postbrâncovenească, este și cel pictat în **biserica „Adormirea Maicii Domnului” din Vădeni – Târgu Jiu**, construită în anii 1698 -1700, ctitorie a marelui ban Cornea Brăiloiu ce își avea reședința în imediata ei apropiere.

11. Biserica din Vădeni - Târgu Jiu și conacul marelui ban Cornea Brăiloiu.

Acesta fiind unul din principalii colaboratori ai domnitorului Constantin Brâncoveanu și slujindu-l cu mult devotament în diverse solii la Poarta Otomană sau la curtea de la Viena, precum și moartea sa survenită pe neașteptate în 1705, au dus la nefinalizarea lucrărilor bisericii, ea rămânând neîmpodobită cu pictură. Sarcina a revenit fiilor săi și în primul rând lui Dumitrașcu Brăiloiu (cunoscut sub numele de călugărie de Dosoftei monahul . Acesta, cunoscând activitatea vestiților zugravi Hranite Grigorie, Gheorghe, Ștefan, Simion, etc. reprezentanți de seamă ai Școlii de la Hurezi (prin opera picturală realizată la bisericile din Bengești (1729) sau la mănăstirea Tismana (1732), îi solicită să împodobească cu pictură și ctitoria tatălui său, banul Cornea Brăiloiu din Vădeni.

12. Tabloul votiv cu portretele marelui ban Cornea Brăiloiu și a fiului său Dosoftei monahul, ctitorii bisericii din Vădeni.

13. Biserica din Vădeni – Târgu Jiu văzută din foișorul conacului, reședința marelui ban Cornea Brăiloiu..

Pisania în chirilică, consemna: „În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh ziditus-au această beserică întru hr(amul Adorm)irei prea sfintei Născătoare de Dumnezeu den temelie făcută de (dumnea)lui răposatul Cornia Brăiloiul vel ban și rămânând de D(umnealui) nezugrăvită s-au nevoit în urmă fiul Dumnialui sfinția sa D(ositei) monah Brăiloiul Consilieril de au înfrumusețat-o și au înpod(orbit-o cu) zugrăvială precum să vede pentru ca să aibă sfinția sa și (neamul) sfinției sale viacinica pomenire sfârșindu-se la luna lui (deteriorat) l(ea)t 7241 (1732 sau 1733) fiindu zugravi Ranite (apoi deteriorat) ”.

14. Pisania bisericii din Vădeni – Târgu Jiu.

Numele zugravilor poate fi completat cu cele consemnate în pomelnicul de la proscomidie: „Pomeni Gde (Pomenește Doamne) Ranite Grigorie; Gheorghie; Vasilie; zugravi: 7241; Ioan ucenic”, iar alăturat : „Nicolea ucenic; Stan ucenic”. Numele lui Ranite zugravul apare și pe sabia Sf. Mihail din naos.

15. Pomelnicul zugravilor bisericii din Vădeni – Târgu Jiu, din proscomidie.

În pronaos sunt pictați principalii ctitori ai bisericii împreună cu familiile lor, la care comanditarul, Dosoftei monahul a cerut să fie pictat și domnitorul Constantin Brâncoveanu .

Pe peretele sudic al pronaosului, domnitorul are pe cap coroană, fiind îmbrăcat cu o mantie îmblănită, de culoare albastră cu marginile și gulerul alb, ornamentată cu motive florale. Dedesubt are un costum de culoare roșie, bogat ornamentat cu motive vegetale peste care este încins cu un brâu roșu. El ține în mâna dreaptă o cruce.

Textul de deasupra portretului consemna: „Io Costandin Brâncoveanu B(asarab) Voevod”. Alături de el nu este zugrăvită soția sa, ci „Jupâneasa Mariia Băneasa Banului Milescu soacra dumnealui Dumitrașco Brăiloiu, vară primare lui Costandin Voevod”.

16. Portretul votiv al domnitorului Constantin Brâncoveanu din pronaosul bisericii din Vădeni – Târgu Jiu.